

Made in Bangladesh

Hur H&M smiter med skatten

Innehållsförteckning

Sammanfattning	s.3
Hur kan H&M betala så lite i skatt?	s.5
H&M:s inköpskontor i Bangladesh	s.5
Hela kedjan	s.6
Miljardvinster genom skatteplanering	s.7
Vad H&M borde betala i skatt i Bangladesh	s.8
Situationen i Bangladesh	s.9
Offentliganställda	s.10
Skattemyndigheten	s.10
Kapplöpning mot botten	s.14
Exportfrizoner	s.14
Sveriges roll	s.15
ActionAid vill	s.16

ActionAid är en internationell hjälporganisation som i mer än 35 år har bekämpat fattigdom och orättvisa.

I alla projekt och kampanjer har vi alltid störst fokus på att stödja fattiga och utsatta **kvinnor och flickor** eftersom vi vet att jämställdhet och rättigheter är nyckeln till framgång i kampen mot fattigdom. ActionAid arbetar alltid i nära relation till de fattiga för att tillsammans med dem hitta vägar ut ur fattigdomen.

Vårt arbete når idag över 13 miljoner människor i 40 länder. I maj 2006 öppnade ActionAid ett kontor i Sverige.

Framtagen 2010 av ActionAid i Sverige i samarbete med Factwise.

FACTWISE

Tack till Richard Murphy på konsultföretaget Tax Research LLP i Storbritannien för hans värdefulla bidrag.

Sammanfattning

Varje år förlorar världens fattiga länder enorma summor i utebliven skatt när multinationella företag, lagligt eller olagligt, flyttar sina vinster därifrån. Klädföretaget H&M:s inköpsverksamhet i Bangladesh är ett exempel där hela vinsten försvinner ut ur landet. Enligt H&M:s senaste deklARATION 2008 till skattemyndigheten i Bangladesh betalade företaget endast 585 kronor i bolagsskatt i landet, trots att det är ett av deras största inköpsländer. Samma år gjorde H&M-koncernen en vinst före skatt på över 21 miljarder kronor. H&M:s företagsstruktur gör att Bangladesh varje år går miste om tiotals, kanske hundratals miljoner kronor, intäkter som kunnat användas till fattigdomsbekämpning och upprättande av trygghetssystem i landet.

”Det de gör är lagligt men omoraliskt”
Bangladesh handelsminister Muhammad Faruk Khan

H&M är inte ensamma om den här typen av företagsstruktur. Skatteflykt är ett stort utvecklingspolitiskt problem. Varje år förlorar fattiga länder en summa många gånger större än hela det samlade biståndet på grund av företagens skatteplanering och skatteflykt.

H&M-koncernen består av hundratalet bolag, som har olika uppgifter och är registrerade i omkring 40 länder. Av H&M:s vinst på 21 miljarder stannar ingenting kvar i Bangladesh och kan därför inte beskattas där. Orsaken är

att företagets inköpskontor i huvudstaden Dhaka formellt inte köper in några kläder, utan enbart förmedlar alla de tjänster som är förknippade med inköp. Därför redovisar inköpskontoret ingen vinst, trots att dess funktion är en nyckel till H&M-koncernens enorma vinster. Däremot har kontoret utgifter i form av löner, hyra och konsulter som beskattas i Bangladesh. Tillsammans landar dessa skattebetalningar på mellan 100 000 och nästan 4 miljoner kronor beroende på vilka skatter man räknar H&M som avsändare till. Den eventuella skatt som betalas av underleverantörer kontrolleras inte av H&M, trots att skattesmitning är ett omfattande problem i Bangladesh.

H&M har nyligen redovisat extremt stora vinster och har fått rubriker i media som ”lönsamhetschock”. H&M:s omsättning är större än hela den Bangladeshiska statsbudgeten. De stora vinsterna är möjliga på grund av skillnaden mellan det låga pris den fattigare delen av världen kan producera kläder för, och hur mycket vi i den rikare delen av världen vill betala. Ju större gap mellan fattiga och rika i världen, ju större vinster för H&M. Och detta gap ökar på grund av H&M:s företagsstruktur eftersom vinsterna förs över från de fattigare produktionsländerna till de rikare konsumtionsländerna.

Bangladesh största exportvara är kläder och andra textilier. Textilindustrin ger arbetstillfällen men på grund av stora skattelättnader och pressade priser stannar väldigt lite av det kapital som genereras kvar i Bangladesh. Eftersom fattiga länder är rädda för att förlora utländska investeringar har

kan multinationella företag spela ut länder mot varandra. Genom att bygga företagsstrukturer som gör det möjligt att med kort varsel flytta inköpen dit det är billigast, skaffar sig de multinationella företagen ytterligare övertag. Fattiga länder tvingas då tävla om att hålla så låga skatter som möjligt för att behålla arbetstillfällena. Utan skatteinkomster är det svårt för utvecklingsländer att bygga upp välfärd och trygghetssystem för att bekämpa fattigdom.

Bangladesh är världens sjunde folkrikaste land med drygt 150 miljoner invånare. Landet har en av världens fattigaste befolkningar och stora problem med undernäring, bristande utbildning och återkommande naturkatastrofer. Många av de människor i Bangladesh som intervjuats för den här rapporten har uttryckt att de saknar offentlig styrning av viktiga samhällsfunktioner. Utbildningskvaliteten är låg, bland annat på grund av många olika huvudmän och system. Många barn går inte i skolan alls eller hoppar av de första åren. Sjukvården är beroende av privata donationer. Alla som har varit i huvudstaden Dhaka förstår snabbt att infrastrukturproblemen med trängsel är enorma. Offentliganställdas löner är ofta så låga att de har svårt att leva på sina löner. Bristen på en offentlig sektor drabbar kvinnor och flickor hårdast, eftersom de inte prioriteras när det gäller till exempel tillgång till utbildning och sjukvård.

Bangladesh sägs vara det land varifrån H&M köper alltmer kläder. Det är politiskt instabilt men riktigt, riktigt billigt.
Veckans Affärer

Bristande resurser hos Bangladesh skattemyndighet och ett svagt internationellt regelverk gör det svårt för landet att följa de utländska företagens vinster och kräva in skattepengar. Enligt de internationella regler som H&M följer finns det inga krav på att företagen ska redovisa varken vilka vinster de gör eller vilka skatter de betalar i varje land de är verksamma i. H&M och andra multinationella företag kan slå ihop dotterbolagens verksamhet i en gemensam årsredovisning vilket gör det näst intill omöjligt för nationella skattemyndigheter, media och civilsamhället att granska hur företagen agerar.

Bangladesh är ett fattigt land med stora behov. En högre beskattning av de företag som använder landets billiga arbetskraft skulle ge en möjlighet för Bangladesh att i framtiden själva bekosta sin fattigdomsbekämpning.

Trots att många företag har egna uppförandekoder för sin verksamhet i fattiga länder inkluderar dessa i princip aldrig problematik med skatteflykt och skatteplanering.

ActionAid anser att H&M borde ta ansvar för att en proportionerlig del av företagets vinster beskattas i de länder där varorna produceras och köps in.

H&M själva vill att deras varumärke ska förmedla "hållbarhet" och deras uppförandekoder för det sociala och miljömässiga ansvarstagandet är en viktig grund för H&M:s verksamhet.

ActionAid anser därför att H&M bör inkludera problematiken med skatteflykt och skatteplanering i sin uppförandekod och i sitt etiska arbete.

I skrivelsen om PGU (Sveriges politik för global utveckling) 2010 står det att "Svenska företags investeringar och handel med företag i fattiga länder bidrar till att generera ekonomisk tillväxt genom bland annat skatteintäkter" Sveriges regering har de senaste åren haft som ambition att stärka näringslivets roll inom utvecklingsarbetet.

ActionAid kräver att Sverige uppmärksammar skatteflykt och skatteplanering inom den kommersiella sektorn som ett problem som utgör ett stort hinder för en effektiv bistånds- och utvecklingspolitik och att kraftiga åtgärder inom området är en förutsättning för att näringslivet ska spela en positiv roll i fattigdomsbekämpningen.

Inom Organisation for Economic Corporation and Development (OECD), G20 och EU pågår diskussioner om två förslag för att komma till rätta med multinationella företags skatteflykt. Det ena förslaget kallas land-för-land-redovisning och innebär att ett multinationellt företag måste redovisa vinster och kostnader i varje land de är verksamma i. Det andra förslaget handlar om automatiskt informationsutbyte på global nivå och möjliggör att skattemyndigheter i olika länder lättare kan ta del av varandras information. Båda förslagen gör det svårare för multinationella företag att obemärkt placera och flytta sina vinster mellan olika länder.

ActionAid kräver att Sveriges regering aktivt stödjer förslagen om land-för-land-redovisning för multinationella företag och automatiskt informationsutbyte på global nivå mellan skattemyndigheter.

Enligt H&Ms senaste deklaration 2008 till skattemyndigheten i Bangladesh betalade företaget endast 585 kronor i bolagsskatt i landet, trots att det är ett av deras största inköpländer. Samma år gjorde H&M-koncernen en vinst före skatt på över 21 miljarder kronor.

Hur kan H&M betala så lite i skatt?

Företag beskattas i huvudsak genom en så kallad bolagsskatt som utgår från företagets vinst. Till det tillkommer vissa andra skatter och tullar beroende på verksamhet och nationella regler. En koncern som H&M består av ett moderbolag som i sin tur äger dotterbolag som i sin tur äger fler dotterbolag. I H&Ms fall handlar det om drygt hundralet bolag i omkring 40 länder¹. Dessa dotterbolag bedriver handel med varandra och har olika uppgifter i koncernen.

För att det ska vara möjligt för stater att i viss mån reglera i vilket land vinsterna hamnar, och var vinsterna ska beskattas, finns det internationella regler för koncerner och internhan-

del mellan dotterbolag. Grundregeln är att varje enskilt dotterbolag i en koncern i teorin ska fungera som ett eget bolag och gå med rimlig vinst i förhållande till den verksamhet de bedriver och de ekonomiska risker företaget tar.

H&M-koncernens kostnad för inköp av varor från hela världen var nära 40 miljarder svenska kronor verksamhetsåret 2008. Hur mycket varor som köptes från Bangladesh vill och behöver inte H&M svara på, men H&M uppger själva att det är en av företagets största inköpsländer.

Trots detta redovisar H&M ingen vinst i Bangladesh.

Hur är det möjligt att H&M inte gör någon vinst i Bangladesh när det är en av koncernens största inköpsländer och det står ”made in Bangladesh” i så många av H&M:s kläder?

H&M:s inköpskontor i Bangladesh

Enligt uppgifter från Bangladesh National Board of Revenue (Bangladeshiska skattemyndigheten) betalade H&M:s enda bolag på plats i Bangladesh, Puls Trading Far East LTD, endast 5000 taka (585 SEK)² i bolagsskatt för verksamhetsåret 2008. Det är minimiskatt för ett företag i Bangladesh.

Puls Trading Far East LTDs närvaro i Bangladesh utgörs av ett inköpskontor. ”H&M:s inköpskontor ansvarar för att ordern placeras hos rätt leverantör, att varan tillverkas till rätt pris och är av god kvalitet, att den levereras vid rätt tidpunkt samt att tillverkningen sker under goda arbetsförhållanden”³. Inköpskontoren sköter därmed det som möjliggör inköp. I praktiken kan inköpskontoret som H&M har i Bangladesh jämföras med en konsultfirma, vars enda verksamhet är att hyra ut sin personal till andra H&M-bolag, så kallad

internhandel (se appendix). Inköpskontoret köper inte varor, utan säljer enbart tjänster som behövs för att genomföra inköpen. Inköpstjänsterna säljs till det svenskägda H&M-bolaget GBC som sedan säljer vidare till en mängd H&M-företag med butiksförsäljning. Med denna företagsstruktur ser H&M till att inköpskontorets omsättning enbart utgörs av personalens löner och lokalhyror – därför finns det väldigt lite kapital att beskatta i Bangladesh.

Enligt OECD:s internationella internprisregler som H&M följer måste ändå inköpskontoret göra en vinst som motsvarar vad ett liknande fristående konsultbolag beräknas kunna göra.

I det här fallet skulle bolagsskatten för H&M:s inköpskontor i Bangladesh bli några hundratusen kronor. Men eftersom inköpskontor är helt skattebefriade i Bangladesh, så länge de faktiskt inte gör själva inköpen, undkommer H&M även denna skatt. I slutändan blir H&M:s totala bolagsskatt i Bangladesh alltså endast 585 kronor.

Hela kedjan

H&M är med globala mått mätt en betydande inköpare från den asiatiska textilindustrin och har funnits länge på marknaden. Det är en marknad där priserna är hårt pressade och företagen snabbt flyttar sina inköp mellan länder och leverantörer beroende på dagsläget i pris och kvalitet, något som ökar konkurrensen om utländska investeringar och arbetstillfällen mellan länderna. Dessutom sjunker priserna för inköp av konfektionsvaror i Asien ständigt och har rasat sedan den ekonomiska krisen 2008.

Hur mycket en industri eller sektor genererar i skattepengar kan ses i flera led där anställda, underleverantörer och mellanhänder räknas in. Eftersom H&M har arbetat för att få bort mellanhänderna tas de inte upp i den här rapporten. Textilarbetarna tjänar långt under gränsen för att behöva betala inkomstskatt på sina löner enligt bangladeshisk lag. Underleverantörerna utanför export-frizonerna har förmånliga skattevillkor och de inne i zonerna har stora skatterabatter de första åren. Ju mer priserna pressas desto mindre blir deras vinster och därmed det kapital som finns kvar att beskatta i Bangladesh. Varor som tillverkas för export är momsbefriade i Bangladesh. H&M slipper att betala moms på de varor de köper in och därmed försvinner momsintäkterna för hela tillverkningskedjan⁴.

Det kostar inte mycket att tillverka kläder i Bangladesh. Varje färdig t-shirt kostar bara någon krona för de stora inköparna. Enligt Veckans Affärer är det priset i Bangladesh som lockar H&M. "Bangladesh sägs vara det land varifrån H&M köper alltmer kläder. Det är politiskt instabilt men riktigt, riktigt billigt."⁵

H&M kontrollerar inte om underleverantörer betalar lagmässig skatt. Samtidigt är skattesmitning ett stort problem i Bangladesh och skattemyndigheten har i dag ont om resurser att granska företagen. Nils Vinge, IR-ansvarig (Investor Relations) på H&M svarar på frågan om de kontrollerar att underleverantörerna betalar skatt med "Vi förväntar oss att våra leverantörer lever upp till all relevant lagstiftning, vilket också uttrycks i vår uppförandekod". Däremot har H&M kontroller av de anställdas arbetsförhållanden. Där litas de inte på sina underleverantörer.

H&M:s inköpskontor i Bangladesh huvudstad Dhaka hade utgifter på drygt 34 miljoner kronor 2008, enligt de uppgifter de lämnat in till skatteverket i Bangladesh. I vissa av dessa utgifter ingår skatter på till exempel hyra av kontorslokaler och inhyrda konsulter. För detta betalade H&M en skatt om cirka 100 000 kronor till Bangladesh. Den personal H&M har anställda på kontoret ska, om de tjänar tillräckligt mycket, betala inkomstskatt. Enligt H&M betalade deras personal 3 725 800 miljoner kronor i inkomstskatt 2008.

Miljardvinster genom skatteplanering

Genom att centralisera sina inköp under det svenska bolaget H&M GBC har H&M sänkt sina skattekostnader avsevärt de senaste åren. Under 2007 och 2008 genomförde H&M en omstrukturering av koncernen gällande inköp. Inköpen från underleverantörerna i främst Asien centraliserades. Tidigare köpte H&M:s dotterbolag i varje försäljningsland in sina varor direkt från underleverantörerna i till exempel Kina eller Bangladesh. Nu går alla sådana inköp via H&M GBC. Bolaget har även vissa uppgifter inom design och upphandling men: "Verksamheten består i huvudsak av inköp av handelsvaror för vidare försäljning till koncernens övriga bolag samt franchisetagare"⁶

När bolaget startades passade H&M på att lägga delar av verksamheten i skatteparadiset Hongkong. "Samtidigt förstärktes produktionsfunktionen i Hongkong till en central upphandlingsfunktion för koncernen. Detta arbete har resulterat i en ny intern prissättningsmodell inom koncernen som har fått full effekt under 2008."⁷ Det nya bolaget gör främst sina vinster i Sverige och Hongkong och har avsevärt sänkt koncernens totala skattekostnader. Innan bolaget startade 2006 betalade H&M koncernen en bolagsskatt på 31,7 procent av sina vinster. När omorganisationen var genomförd 2008 betalade H&M enbart 27,82 procent skatt på sina vinster. Förklaringen är till stor del att det nystartade bolaget GBC endast betalade 20,8 procent i skatt 2008 eftersom bolaget placerade stora vinster i skatteparadiset Hongkong. Det betyder att GBC generellt sett betalar 11 procent mindre i skatt än vad de bolag som skötte samma uppgifter tidigare gjorde. GBC är ett stort H&M-bolag och står för hälften av H&M:s vinster. Det har minskat H&M-koncernens skatter med över en miljard kronor årligen. Självklart kan det finnas ytterligare faktorer som har påverkat koncernens skatter, men tydligt är att det nya bolaget GBC betalar radikalt mycket mindre i skatt än koncernen som helhet och enligt Nils Vinge IR-ansvarig på H&M beror det på att vinster har förlagts till Hongkong.

H&M:s inköpskontor i Bangladesh ägs av Hongkong företaget Puls Trading Far East LTD, som i sin tur till 99,9 procent ägs av det nederländska holdingbolaget H&M Hennes & Mauritz Netherlands B.⁸ Puls Trading Far East är ett av fyra dotterbolag H&M-koncernen har i Hongkong.

Både Hongkong och Nederländerna har generösa skatte-regler för företag. Hongkong har en bolagsskatt på 16,5 procent, ingen moms och enbart 15 procent inkomstskatt. Det kan jämföras med Bangladesh som har 27,5 procent bolagsskatt, moms på flertalet varor och tjänster och en inkomstskatt för utländska medborgare på 25 procent. Nätverket Tax Justice Network klassar både Nederländerna och Hongkong som skatteparadis.⁹ Hos myndigheter i Hongkong är sekretessen kring företag och deras skatter hög vilket gör det extremt svårt att granska H&M:s vinster och skattebetalningar i landet.

Vad H&M borde betala i skatt i Bangladesh

Om H&M registrerade ett bolag i Bangladesh för sina inköp från landet skulle Bangladesh, enligt ActionAids beräkningar, kunna få tiotals, kanske hundratals miljoner kronor varje år i skatteintäkter. Det är lågt räknat. GBC som ansvarar för inköp inom H&M-koncernen har långt högre vinstmarginal än de vi utgått från i våra beräkningar. Om vi hade räknat utifrån GBC:s vinstmarginal hade resultatet femdubblats.

Så här är uträkningen gjord

OECD har satt upp internationella riktlinjer som ger vägledning i internprissättning, alltså hur prissättningen ska ske mellan bolag som delar ägare, till exempel dotterbolagen i en koncern. Dessa regler gäller för H&M. För att ta ställning till vilken vinst ett bolag behöver göra enligt dessa regler måste man utreda vilka funktioner, risker och tillgångar som finns i bolaget.

För att göra en bedömning av vad företaget skulle få för vinst och hur mycket de skulle skatta använder man den så kallade rörelsemarginalen som utgångspunkt. Rörelsemarginalen är hur många procent av omsättningen som är vinst.

Enligt H&M:s årsredovisning ligger rörelsemarginalen för deras dotterbolag i världen på mellan fyra och fem procent. För grossistbolaget H&M GBC AB och koncernen i helhet är den långt högre än så.¹⁰ Hur hög rörelsemarginalen är handlar mycket om hur stora risker det enskilda dotterbolaget tar och hur mycket kunskap och kapital de äger.

Eftersom det här är ett hypotetiskt exempel utgår vi från den lägre rörelsemarginalen H&M har redovisat för sina dotterbolag.

Vinsten för ett företag med en omsättning på 1 miljard kronor och med en rörelsemarginal på 4,5 procent är 45 miljoner kronor. I dag har Bangladesh en bolagsskatt på 27,5 procent och om H&M inte får några skatterabatter skulle de betala drygt 12 miljoner kronor i skatt för varje miljard de köper in kläder för i Bangladesh.

H&M vill trots upprepade förfrågningar inte tala om vilka summor de köper kläder för från Bangladesh utan bara att det är ett stort inköpsland. Totalt sett kostade inköpen H&M 39 miljarder kronor under 2009. Nils Vinge, IR-ansvarig på H&M, säger att tre fjärdedelar av uppköpen sker i Asien och ungefär hälften av dem i Kina. Från Bangladesh köper de kläder och andra varor för *"betydande summor, vilket genererar flera hundra tusen arbetstillfällen"*. Lägg till ledträdarna att H&M:s inköp är ett känt faktum bland allmänheten i Bangladesh, och att det i H&M butikerna finns gott om kläder som uppges vara *"Made in Bangladesh"*. Det är lätt att dra slutsatsen att en betydande del av H&M:s varor köps in från landet. Det betyder att H&M:s företagsstruktur undanhåller tiotals kanske så mycket som hundratals miljoner från den bangladeshiska stadskassan varje år.

ActionAid har fått hjälp av Oscar Good, specialist på internprissättning på Skatteverket i Sverige, om hur de internationella riktlinjer som OECD har satt upp används i praktiken.

Situationen i Bangladesh

Bangladesh är ett av världens fattigaste och mest folkrika länder. Trots att landet attraherar stora företag och exporten ökar är den offentliga sektorn mycket liten. Enligt FN är Bangladesh en av globaliseringens förlorare, mycket på grund av just bristen på en offentlig sektor och offentlig styrning.¹¹

I dag är de sociala skyddsnäten mycket svaga i Bangladesh och det saknas resurser för att bygga upp fungerande sjukvård, utbildning och klimatanpassningsåtgärder. Detta drabbar särskilt kvinnor och flickor. Mödradödligheten i Bangladesh är en av de högsta i södra Asien, så många som 11 000 kvinnor dör i samband med förlossning varje år. De flesta kvinnor föder i sitt hem utan tillgång till läkare eller akutvård. Majoriteten av alla tonårsflickor i Bangladesh blir mammor innan de är 19 år och hälften av dessa flickor lider av undernäring. Deras unga ålder ökar avsevärt risken för komplikationer under graviditeten och mödradödligheten är dubbelt så hög bland tonårsmammor än det nationella genomsnittet.

Klimatförändringarna slår hårt mot världens fattiga länder, bland annat i form av kortare växtperioder, magrare skördar och torka eller översvämningar. Bangladesh är ett av de länder som drabbas hårt. De kommande 40 åren väntas vattennivån med en försiktig uppskattning att höjas 45 centimeter, vilket kommer att tvinga minst 5,5 miljoner invånare i Bangladesh att lämna sina hem. En stor del av Bangladesh invånare försörjer sig på jordbruk, i Asien som helhet är kvinnor ansvariga för omkring 65 procent

av matproduktionen. Kvinnor är därför mer beroende av de naturresurser som nu hotas av klimatförändringar. På grund av diskriminering har de svårare att få lån och tillgång till ny teknologi och utsäde för att anpassa sitt jordbruk till klimatförändringarna. Därmed har de också sämre förutsättningar att skydda sig själva, sin familj och sin försörjning.

Nästan 14 procent av Bangladesh statsbudget kommer från utländska lån och bistånd¹². Utöver det arbetar många biståndsorganisationer i landet med verksamheter som i Sverige utförs av den offentliga sektorn. Om Bangladesh ska ha möjlighet att på egen hand bekosta och styra landets fattigdomsbekämpning behöver de statliga inkomsterna öka. År 2007 fick Bangladesh bara in 8 procent av hela sitt BNP i skatter, jämfört med Sverige som samtidigt fick in 48,2 procent av sitt BNP i skatter.

Hela Bangladesh statsbudget är mindre än vad klädföretaget H&M har i omsättning. År 2009 hade Bangladesh en statsbudget på motsvarande 117 miljarder svenska kronor¹³, samma år hade H&M en omsättning på 119 miljarder svenska kronor¹⁴.

På frågan vad ökade skatteintäkter skulle gå till och vad som är de viktigaste områdena att prioritera svarade handelsministern i Bangladesh, Muhammad Faruk Khan: *"Först skulle de gå till utbildning för alla, som nummer två sociala skyddsnät. Andra områden som är viktiga är infrastruktur och miljö."*

BANGLADESH I SIFFROR

- Världens sjunde folkrikaste land med drygt 150 miljoner invånare.
- 73 % av befolkningen bor på landsbygden och de flesta arbetar inom jordbruk.
- Nästan hälften av befolkningen i Bangladesh lever i fattigdom och ungefär en fjärdedel är extremt fattiga.
- Fyra av tio barn är undernärda.
- Hälften av alla barn går mindre än fem år i skolan även om 90 % börjar första klass.
- Analfabetismen är utbredd och medelinkomsten mycket låg.
- Naturkatastrofer, som översvämningar, cykloner och tromber drabbar Bangladesh nästan varje år. I kombination med erosion och avskogning får det förödande konsekvenser.

I en rapport från Världshälsoorganisationen (WHO) åskådliggörs den skrämmande effekten av diskriminering av kvinnor i samband med naturkatastrofer. I samband med cyklonen och översvämningar i Bangladesh 1991 då 140 000 personer dog var det fyra gånger fler kvinnor än män som drabbades. Information och varningar om katastrofen spreds framför allt av män till andra män i offentliga miljöer men sällan vidare till resten av familjen. Många kvinnor tilläts inte heller att lämna hemmet utan en manlig släkting, vilket gjorde att de väntade på att deras män skulle komma hem och ta dem till en säker plats. Liksom i flera andra asiatiska länder kan många kvinnor i Bangladesh inte simma.

Offentliganställda

Statsbudgeten i Bangladesh är uppdelad i två delar, en utvecklingsbudget och en ordinarie budget. Utvecklingsbudgeten är till stor del finansierad med utländska lån och bistånd och styrs i samråd med givarländerna. Den ordinarie budgeten finansieras främst med skatteintäkter.

I den ordinarie budgeten ingår löner till tjänstemän, till exempel lärare och de som arbetar inom sjukvården. Det saknas personal och andra resurser inom många områden i den offentliga sektorn i Bangladesh. De som arbetar statligt

har ofta väldigt låga löner och har svårt att få ekonomin att gå ihop.

Den nuvarande regeringen i Bangladesh lovade vid maktövertagandet att de skulle höja lönerna för offentligt anställda. Finansministern sa vid sitt budgettal inför 2009 års budget *"Vi vill se en högre levnadsstandard och bättre arbetsvillkor för alla offentliganställda. Vi vill ge dem möjligheten att leva värdiga liv"*¹⁵. Med Bangladesh låga skatteinkomster är det en omöjlighet i dagsläget.

Skattemyndigheten

Bangladesh handelsminister Muhammad Faruk Khan reagerade med förvåning över uppgifterna om hur lite skatt H&M betalar i Bangladesh. Han visste inte om att alla inköpskontor har stora skattebefrielser och blev genast intresserad av ActionAids uppgifter. Efter en redogörelse av bakgrunden sa han *"Men det är ju skandalöst! Vet vår skattemyndighet om det här? Och är de nöjda med det?"* Men när ActionAid förklarar vilka resurser som krävs för att få fram den här typen av information inser Muhammad Faruk Khan snabbt att det är en omöjlighet för Bangladesh skattemyndighet att klara av den sortens granskning.

Ylva Jonsson Strömberg, generalsekreterare för ActionAid i Sverige säger *"Skattemyndigheten i Bangladeshs huvudstad Dhaka skiljer sig mycket från den svenska. Överallt ligger travar med akter där alla dokument för företags och individers skatteunderlag finns. Datoriseringen är fortfarande inte genomförd och stora delar är skrivet för hand. Den avdelning som ansvarar för alla utländska företag i Dhaka, inklusive H&M, består av tio personer varav hälften är stenografer och sekreterare. Elbristen i Bangladesh leder till att strömmen går flera gånger dagligen och arbetet avstannar på skatteverket."*

De anställda på skattemyndigheten i Bangladesh uppger att de har liten möjlighet att jämföra de uppgifter de får in med koncernernas årsredovisningar eller ha ett informationsutbyte med andra skattemyndigheter, för att upptäcka skatteflykt och falska redovisningar. När de ser något uppenbart konstigt i de uppgifter företagen lämnar in kan de i princip bara be företaget om en förklaring. Skattemyndigheten i Bangladesh har inte kunnat utöka sin personal sedan 1991 och är kraftigt underbemannade och underutbildade.

Trots detta ökar skatteintäkterna i landet med cirka 20 procent per år, främst tack vare att antalet personer som betalar inkomstskatt ständigt ökar. En annan orsak är att Bangladesh infört moms på varor i handeln. I dagsläget är det bara 1,7 miljoner av Bangladesh 150 miljoner invånare som betalar inkomstskatt. De allra flesta bangladeshier tjänar för lite för att behöva betala skatt. Enbart de som tjänar över motsvarande 30 000 kronor om året är skyldiga att betala inkomstskatt. De fattigaste betalar procentuellt mest moms eftersom de konsumerar störst del av sin inkomst. De multinationella företagen står idag för mindre än fem procent av de totala skatteintäkterna i landet.

Asma Dina Ghani

Asma Dina Ghani är Deputy Commissioner of Taxes på Bangladesh expertenhet för de 100 största skattebetalarna, både företag och individer. Enheten som består av 13 personer har kommit längre än övriga skattemyndigheten med att datorisera verksamheten och de som arbetar där brinner för att utveckla sina metoder och öka skatteinkomsterna. Asma arbetar främst med banker och försäkringsbolag. Trots att hon ägnar sin fritid åt att öka sina kunskaper, tycker hon själv att hon ligger långt under i

kunskapsnivå jämfört med de banker och försäkringsbolag hon granskar.

”De har en stor stab av advokater och experter. Självt har jag fått alldeles för lite utbildning, innan jag började här har jag studerat internationella relationer och hoppades att jag skulle få jobb inom mitt utbildningsområde. När jag började fick jag ett års grundutbildning om Bangladeshs lagstiftning och skattesystem men ingen utbildning i hur man granskar banker och stora företag. Jag kan ofta ana att det ligger fusk bakom redovisningarna, men jag kan inte sätta fingret på vad det är.”, berättar Asma Dina Ghani.

Självt är hon överhopad med jobb och saknar tre personer i sin stab eftersom det fattas pengar att ersätta medarbetare som gått i pension.

Om H&M och klädföretagen säger Asma att regeringen är rädd för att arbetstillfällena ska försvinna och vågar därför inte ställa några krav på multinationella företag att betala skatt. *”Ingen vill ge sig på H&M eftersom man i Bangladesh är stolt över att producera så mycket av företagets kläder.”*

Saleha Akter

Inklämt mellan två risfält ligger Changanol Government Primary School. Det är en lång smal byggnad med fem klassrum och ett lärarrum. Det varmt och kvavt i skolan. Barnen är klädda i blå skoluniformer och sitter ordentligt bakom sina bänkar i långa rader. Saleha Akter, en av de fyra lärarna i skolan, står framför eleverna som rabblar multiplikations tabellen i kör. Saleha har undervisat på den här skolan i nästan tjugo år.

Uppvuxen här i byn bor Saleha nu bara ett par kilometer bort med sin man och sina två yngsta barn. De har lyckats få in äldsta sonen på ett college i den närliggande staden där han läser medicin. För att betala skolavgifterna var familjen tvungen att sälja av sin mark. Skolavgifterna är 10 000 taka (ca 1000 kr), vilket varken hennes eller hennes mans lön täcker.

Saleha tjänar 9,363 taka i månaden men det räcker inte. *"Nödvändiga livsmedel som fisk och kött blir allt dyrare... visst får jag en löneökning årligen men det täcker knappt de dagliga levnadskostnaderna och inte prishöjningarna. Vi har inga marginaler trots att både jag och min man jobbar."*, säger hon.

På Salehas skola går det 218 elever mellan årskurs ett och fem. Fyra lärare ska klara av att undervisa alla elever i alla ämnen. Med så få lärare måste ofta femtio barn tränga in sig i ett klassrum med en lärare. Regeringens policy är att det ska finnas en lärare på 40 elever, men på Salehas skola är det 54 elever per lärare.

För att både kunna nå upp till den policyn och låta de 1,4 miljoner barn som inte går i skolan få undervisning krävs det nästan 500 000 nya lärare. Idag avlönar staten bara 250 000 lärare, antalet behöver tredubblas. Undervisningen är gratis i Bangladesh men med många olika huvudmän till skolan och dåligt utbildade lärare skiljer sig kvalitén mycket åt. Många elever lämnar skolan utan att kunna varken läsa, skriva eller räkna.

Asiya Begum

Asiya Begum har drabbats av en av alla de orkaner som inträffar i Bangladesh med jämna mellanrum. För ett par år sen förstörde den hela årets skörd och jorden är fortfarande svår att bruka. Asiya berättar att salthalten i jorden är alldeles för hög och hon saknar ett bra bevattningssystem, vilket medför att det bara blir en skörd per år istället för två.

Asiya är änka och hennes två söner, 12 och 14 år, får inte gå i skolan eftersom familjen är beroende av pengarna de kan dra in på dagsverken.

Suma Akter

ActionAid träffar Suma Akter inne på ett trångt mottagningsrum på hälsomottagningen där hon jobbar. Mottagningen finansieras med både offentliga medel och välgörenhet. Suma Akter är arbetsledare för tre fältarbetare vars uppgift är att besöka människor i slumområden och hjälpa sjuka att söka vård. De försöker även minska mödra- och barnadödligheten genom att hjälpa kvinnor som riskerar komplikationer vid sin förlossning att föda på sjukhus. I arbetet ingår även att informera om hälsa, familjeplanering och hygien.

Suma Akter framhäver hur roligt hennes jobb är, och hur meningsfullt det känns nu när de flesta i hennes område känner igen henne och blir glada när hon kommer. Men återkommer också till hur dålig lön hon har och att det hade varit svårt att klara sig utan hennes mans lön. Suma som är arbetsledare och har jobbat i över tio år tjänar motsvarande 340 kr per månad, de andra en hundralapp mindre. Lönen är inte tillräcklig för att hon ska klara sin vardagsekonomi och än mindre för att kunna ge barnen en högre utbildning.

Bobita Khatun

12-åriga Bobita Khatun önskar varje dag att hon fått fortsätta gå i skolan. Hon drömde om att bli läkare och kunna hjälpa andra fattiga i sin by Titma. Den drömmen krossades av en översvämning. När åkermarken förstördes blev hon tvungen att arbeta som piga för att hjälpa till med försörjningen. Hon säger att hennes pappa är jätteledsen över att han inte kan ge sina barn en utbildning.

Yassremina Begum Shima väntar på bussen. Hon är på väg till jobbet på ett kontor som ligger i den gamla delen av Dhaka ungefär åtta kilometer hemifrån. Den vägen tar ungefär två och en halv timme varje morgon.

”Först brukar jag få vänta här vid hållplatsen i en halvtimme innan jag får plats på någon buss, sen tar resan två timmar. Det beror på den enorma trafikstockningen som det alltid är här”, berättar hon.

Antalet bilar i Dhaka ökar mer än vad trafiksystemet klarar av samtidigt som kollektivtrafiken är underdimensionerad för alla resenärer.

Premiärminister Sheikh Hasina säger i bangladeshiska The Daily Star den 12 maj 2010 att hon vill införa bussar till alla skolor för att ersätta bilresor och minska trafikkaoset. Sheikh Hasina fortsätter med att trafiken är ett alldeles för stort problem här i landet och många får stå och vänta i timmar på morgonen för att komma på en buss.

Kapplöpning mot botten

Bangladesh är ett av de länder som konkurrerar om utländska investeringar genom att sänka sina skatter och ge skattelättnader till utländska företag. Exempel från textilindustrin är att inköpskontoren slipper bolagsskatt och att underleverantörerna får göra större avdrag än andra företag. All exportindustri är befriad från moms, vilket annars är ett effektivt sätt att få skatteintäkter från utländska inköpare. Nästan hela bomullsindustrin är momsbefriad.

De fattiga länderna konkurrerar i dag med varandra på en marknad på samma sätt som företag gör. Skillnaden är att på en öppen företagsmarknad går de företag som inte är lönsamma i konkurs, men det kan världen inte tillåta att hela länder gör. Skattelättnaderna för utländska företag riskerar dessutom att helt slå ut den inhemska industrin, eftersom det blir mer kostsamt för inhemska företag att bedriva verksamhet än för de internationella företagen.

När Bangladesh sänker eller tar bort skatterna för utländska företag och deras underleverantörer hamnar en större del av skattetrycket på invånarna. I dag kommer mer än hälften av skatteintäkterna från moms och importtullar, skatter som i stor utsträckning betalas av de fattigaste.

Bangladesh handelsminister Muhammad Faruk Khan: *”Vad de gör är lagligt men omoraliskt. Vårt främsta mål är arbetstillfällen. Det är därför vi har de stora skattelättnaderna för textilföretagen. Höjer vi bolagsskatten eller momsen inom textilindustrin är det de fattigaste som drabbas med sänkta löner.”*

Att stoppa fattiga länders kapplöpning mot botten är ett globalt ansvar som kräver internationellt samarbete.

Exportfrizoner

H&M köper in delar av sina kläder från fabriker i exportfrizoner. Det betyder att de företagen som tillverkar kläderna knappt behöver betala något i skatt på produktionen. När H&M köper in från frizonerna förlorar Bangladesh skatteintäkter även från det ledet i produktionskedjan.

Bangladesh har åtta stycken EPZ (Export Processing Zone) där helt andra regler gäller än i landet för övrigt. Regler som lägre skatter, mindre kontroll över vad företagen gör, fri import och andra förmåner. I praktiken betalar företagen i exportfrizonerna väldigt lite i skatter och avgifter.

NÅGRA AV FÖRMÅNERNÄRNA FÖR FÖRETAGEN I BANGLADESHISKA FRIZONER:

- Skattebefrielse de fem till tio första åren.
- De slipper tull när de importerar råmaterial, maskiner, byggnadsmaterial och kontorsvaror.
- De slipper betala tull vid export.
- De slipper dubbel beskattning. Kan de visa att en skatt betalas i ett annat land behöver de inte betala den i Bangladesh.
- Undantag i skattereglerna vid aktieutdelning.
- Det är tillåtet att föra över pengar för royalty, tekniköverföring och konsultkostnader till andra länder.
- Fri tillgång till västvärldens marknader utan skatter eller avgifter.
- Offshore-banker finns tillgängliga.
- Omflyttning av industrierna tillåts.

Sveriges roll

I skrivelsen om Sveriges politik för global utveckling (PGU) 2010 kan man läsa att *"Svenskt näringsliv bidrar genom handel och investeringar till att generera ekonomisk tillväxt i utvecklingsländer bl.a. genom ökad sysselsättning, teknik- och kunskapsöverföring och skatteintäkter."*

Sveriges regering har de senaste åren haft som ambition att stärka näringslivets roll inom utvecklingssamarbetet. I ljuset av denna ambition är det mycket anmärkningsvärt att problemen med skatteflykt inom den kommersiella sektorn inte getts mer politisk uppmärksamhet. Gunilla Carlsson har under sin tid som biståndsmminister hållit över femtio tal. Inte vid något av dessa tillfällen har hon nämnt frågan om skatteflykt från fattiga länder eller skatteparadisens roll. Vid de få tillfällen då hon uppmärksammat fattiga länders låga skatteinkomster har det uteslutande varit kopplat till inhemska problem som konflikter eller korruption. Utrikesminister Carl Bildt har sedan han tillträdde posten hållit närmare sextio tal. Inte heller han har vid något tillfälle nämnt frågan om skatteflykt från fattiga länder eller skatteparadisens roll. Som finansminister har Anders Borg ofta pratat om det svenska skattesystemet och vad andra länder kan lära av Sverige. Anders Borg har inte heller i något av de över tjugo tal som han hållit som finansminister nämnt frågan om skatteflykt från fattiga länder eller skatteparadisens roll.

I PGU för 2010 nämns problematiken med skatteflykt från fattiga länder för första gången. *"Regeringen avser även fortsättningsvis att inom OECD och andra fora verka för ökad transparens på skatteområdet för att motverka kapitalflykt, vilket även bör komma utvecklingsländer till del."*

Inom OECD, G20 och EU pågår diskussioner om två förslag för att komma till rätta med multinationella företags skatteflykt. Det ena förslaget kallas land-för-land-redovisning och inne-bär att ett multinationellt företag måste redovisa vinster och kostnader i varje land de är verksamma i. Det andra förslaget handlar om automatiskt informationsutbyte på global nivå och möjliggör att skattemyndigheter i olika länder lättare kan ta del av varandras information. Båda förslagen gör det svårare för multinationella företag att obemärkt placera och flytta sina vinster mellan olika länder. Jämfört med andra europeiska länder som Spanien och Storbritannien har Sverige förhållit sig passivt i dessa processer.

Bangladesh är ett av de länder som prioriteras i det svenska biståndet och landet har tagit emot svenskt bistånd sedan det blev självständigt 1971. Men skattefrågor eller uppbyggnaden av skattemyndigheten ingår inte och har inte gjort det i samarbetet mellan länderna. När det gäller Bangladesh agerar svenska statliga organ istället tvärtom och uppmuntrar svenska företag att investera i Bangladesh, just på grund av de låga skatterna. Myndigheten Exportkreditnämnden och statligt ägda Swedfund försöker locka svenska företag att investera i Bangladesh. Deras information om Bangladesh inleds med: *"Den som väljer att etablera sin verksamhet i Bangladesh kan få omfattande skattebefrielser i det initiala skedet."*¹⁶

Bangladesh handel med Sverige har sexfaldigats de senaste tio åren och cirka 40 svenska företag finns idag på plats. Den bangladeshiska exporten till Sverige består till 80 procent av kläder, importen främst av telekommunikationsutrustning.¹⁷

ActionAid vill att:

H&M tar ansvar för att en proportionerlig del av företagets vinster beskattas i de länder varorna produceras och köps in.

H&M inkluderar problematiken med skatteflykt i sin uppförandekod och i sitt etiska arbete.

Sverige uppmärksammar skatteflykt inom den kommersiella sektorn som ett växande problem som utgör ett stort hinder för en effektiv bistånds- och utvecklingspolitik och att kraftiga åtgärder inom området är en förutsättning för att näringslivet ska spela en positiv roll i fattigdomsbekämpningen.

Sveriges regering aktivt stödjer förslagen om land-för-land-redovisning för multinationella företag och automatiskt informationsutbyte på global nivå mellan skattemyndigheter

Noter:

- 1 www.hm.com/se/omhm_aboutm.nhtml
- 2 Alla valutakonverteringar är gjorda enligt kursen 2009-01-01.
- 3 H&M:s årsredovisning del 2, 2008 sid.5
- 4 <http://www.nbr-bd.org/valueaddedtax.html>
- 5 VA.se "H&M:s lönsamhetschock" 2010-04-26
- 6 Årsredovisning 2007-12-01 – 2008-11-30 H&M Hennes & Mauritz GBC sid 2
- 7 H&Ms årsredovisning 2008, del 2 sid 5.
- 8 Hong Kong Companies Registry, motsvarande svenska Bolagsverket.
- 9 Tax Justice Network är ett internationellt nätverk av forskare, ekonomer, organisationer och journalister som arbetar för en rättvisare skatter över världen. Läs mer på taxjustice.net
- 10 H&M årsredovisning del 2, 2009
- 11 United Nations Development Programme, Making Globalization Work for the Least Developed Countries 2008-03
- 12 Bangladesh, Budget in brief 2009-10
http://www.mof.gov.bd/en/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=1
- 13 Budget in brief 2009-10
- 14 H&M:s Årsredovisning del 2, 2009 sid 10
- 15 Muhit, A. Budget Speech. Government of Bangladesh, Dhaka, 2009-10. See <http://bit.ly/19L3t4>.
- 16 Exportrådet och Swedfund En rapport om näringslivet och investeringschanserna Bangladesh.
http://www.swedfund.se/media/4811/bangladesh_swedfund_investeringsrapport.pdf
- 17 Exportrådet <http://www.swedishtrade.se/>

För en mer utförlig redogörelse av ActionAids rekommendation kring problemen med skatteflykt läs ActionAids internationella rapport "Accounting for Poverty" September 2009.

actionaid

Roddargatan 15, 116 20 Stockholm

Telefon 08-615 55 50

www.actionaid.se

pg 90 00 83-7